
P r i n o s i

UDK: 398.332.414
264-941.2
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 5/2008.

ADVENT U LITURGIJI I NARODNOJ KULTURI HRVATA

Marko Dragić, Split

Sažetak

Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije (30. studenoga) prva je nedjelja Adventa (Došašća). Četiri su nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. To razdoblje karakteriziraju post, pobožnost, molitve, mise (osobito zornice) te opća duhovna i tjelesna priprava za doček najradosnijega kršćanskoga blagdana, Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja. Iznimka je bio blagdan Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije. U adventu hrvatski katolici posebno štuju blagdane: sv. Barbare, sv. Nikole, Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije, sv. Lucije i sv. Tome. Uz te blagdane obavljaju se određeni poslovi, primjerice, stavljanje pšenice u tanjur ili neku drugu posudu kako bi narasla i u koju su se stavljale božićne svijeće ili je bila uresom za Badnjak, Božić i Novu godinu.

Uz adventske blagdane vezuju se različita narodna vjerovanja među kojima su najčešća o proricanju budućega ženika ili nevjeste.

Hrvatski je narod svece i svetice Božje opjevao usmenim lirskim vjerskim pjesmama, a na Braču se za vrijeme adventa koledalo imenjakinjama i imenjaciima svetica i svetaca koji se slave u adventskom razdoblju.

Ključne riječi: advent, liturgija, običaji, priprava za doček Božića, usmene lirske molitvene pjesme.

UVOD

Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Podrijetlo je riječi advent od lat. riječi *adventus*, -us, m. što znači dolazak, dohod, početak. Došašće karakterizira pokora i priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Čitanja su u crkvama usredotočena "na mesijanska proročanstva Ivana Krstitelja i Izaije te s odlomcima iz evanđelja koji prikazuju i opisuju Isusa kao ispunjenje tih proročanstava". Svećenici u tom razdoblju nose ljubičaste misnice, a na treću nedjelju mogu upotrijebiti i ružičaste misnice čime se još više naglašava pokora. U zadnjem se tjednu liturgija usmjerava na Kristovo rođenje, a posebno se naglašava uloga Majke Kristove.¹

Advent se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije² prva je nedjelja Adventa (Došašća). Ponedjeljkom iza tog dana u crkvi počinju *zornice*. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije. Zora je simbol Kristova dolaska, a znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas.³

Kršćanski se svijet veseli *Porodjenju Isusovu* i pripravlja se za Božić. Tako se, primjerice, na području Poljica od Velike Gospe (15. kolovoza) brojalo *potrice*:

¹ *Suvremena katolička enciklopedija, A-E*, priredili Michael Glazier i Monika K. Helwing, Slobodna Dalmacija, Split, 2005., str. 223.

² Sveti Andrija je brat Šimuna Petra. Bio je ribar u Betsaidi u Galileji i jedan od prvih Kristovih učenika. Prema predaji, kad su se apostoli razilazili i kad je svima određen jedan dio svijeta gdje će propovijedati Kristovu vjeru, Andriji su dodijeljeni sjeverni krajevi sve do današnje Ukrajine. Obratio je velik broj ljudi na kršćanstvo te se rimski upravitelj Patrasa u Grčkoj poplašio narodnoga ustanka. Naredio je da se uhvati Andrija i dadne svakakvim mukama. Na koncu ga je pribio na križ koji je po nekima bio u obliku znaka X. Jedan je od glavnih zaštitnika Škotske.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 114.

U poljičkoj je tradiciji izreka: *Sveti Andrija kroji kabanice (red je zagrnut kabanice jer striže za ušima bura i led)*. Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 457.

³ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 593.

Tri od Velike do Male Gospe, tri od Gospe do Mijela,⁴ tri od Mijela do Luke, tri od Luke do Mratinja,⁵ tri od Mratinja do Varine,⁶ tri od Varine do Božića. To bi brojili kad će doć Božić.⁷

Pripreme za doček najveselijega kršćanskoga blagdana počinju na dan zaštitnika stoke, sv. Klementa (23. studenoga). Na području Poljica pripreme su počinjale na blagdan Svih svetih i taj je blagdan (u Docu) smatran *prvim čelom*, a neki drugi nazivali su ga i *prvom nogom* Božića.⁸ Tada se spremaju *badnjaci* za Badnjak, domaćin kuće siječe tri drveta i odabire ovcu od koje će se pripraviti *pečenka* (*zaoblica, veselica*). Tu su životinju obilno hranili, a zvali su je *pečilo* ili *bôško*.

Advent je vrijeme posta, molitve i svekolike pripreme za doček Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja, nije se pjevalo ni igralo, niti se "gizdalo". Iznimka je bio blagdan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije (8. prosinca). U dugim zimskim noćima djevojke i žene su se skupljale na sijelima (prelima) i čijale perje, vezle (u Slavoniji), vlačile i prele vunu, krojile rute⁹ (u Bosni) i pripovijedale, a muškarci su igrali prstena i kartali.

Od dana sv. Andrije prestaju svadbe, a o tomu svjedoči i izreka zapadno-hercegovačkih Hrvata: *Sveti Andrija svadbi zavezanija*. To je dan kad su djevojke običavale nagađati o budućem ženiku i uopće o budućnosti.

U vareškom kraju, primjerice, na Dan sv. Andrije održavala se *Zavezanija* ili *Andrijinsko sijelo* nakon kojeg su se zaustavljale sve slave preko cijeloga adventa do Božića. "Zavezati" je značilo prestati sa zabavom i igrom. Djevojke su tada obično pjevale: *Sveta Kato rastavi me s majkom / Da ne čekam čelavog Andrije*. Kako se kroz Zavezanije do Božića nisu priređivale svadbe jer je svako slavlje bilo zabranjeno, pravile bi se prosidbe i dogovori, a svadbe od Svete Kate do Svetog Andrije. Običaj je bio u Varešu da mladić,

---

⁴ Mijela – sv. Mihovil (29. rujna).

⁵ Mratinja – Martinja. (Sv. Martin 11. studenoga).

⁶ Varina – narodni naziv za dan sv. Barbare.

⁷ U Tugarima 2006. g. zapisao je Zvonimir Buljan, a kazala mu je Danica Barić (udana Jurišić, rođ. 1925. g. u Tugarima). VI. rkp. 2006., sv. 89, str. 2.

⁸ Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 435.

⁹ U Rami i Bosni se sedamdesetih godina 20. st. rezala stara odjeća koja se poslije pomiješana sa sintetikom tkala i tako su nastajale ponjave koje su služile kao "prostirka" (kao današnji tepisi).

na upoznavanju s djevojčinim roditeljima a u doba prije adventa, od budućih punice i punca dobije paprenik¹⁰ koji ponese svojoj kući.

Zavezanija se proslavljala u vareškom naselju Benićima svakog 30. studenoga kolom i šaljivim igrama s početkom u podne. Tada se kolo igralo obično u nanulama pa čak i po snijegu. Trebalo se *iskolati*¹¹ da bude dosta za mjesec dana. Igre su trajale sve do ponoći, kada su crkvena zvona označavala prestanak zabave i svi su bez pogovora išli kućama jer je počeo Advent, a sutradan ujutro u pet sati išlo se na ranu misu *Zornicu*. Običaj je bio u stara vremena da se tijekom Adventa, a s početkom na Svetog Andriju, pale svijeće na prozorima, i to je bio znak da su Zavezanije počele. To je bio i znak da se ide kod "prijatelja" na sijela na kojima su se obično igrale igre kao npr. igra prstena, u kojoj se prsten sakrije u jednu vunenu čarapu i onda se traži, a tko nađe dobije nagradu. Zavezanije podsjećaju i na poklade, samo što nema toliko raskoši. Sijelo je posebno odgovaralo djevojkama koje su pričale o momcima te se savjetovale i dogovarale koja će što pokloniti svom momku.¹²

U požeškom kraju je običaj u vrijeme Došašća novcem, hranom, obućom, odjećom, ogrjevom pomagati i darivati one kojima je pomoć potrebita. Taj dar naziva se *božićnicom*.¹³

1. SVETA BARBARA (4. PROSINCA)

Barbara je rođena u 3. st. u Heliopolisu u Egiptu, ili u Nikoziji u Maloj Aziji. Odgojena je kod svoga oca, bogatoga poganina koji ju je silno volio te se bojao da će je netko oženiti i odvesti od njega. Zbog toga je za nju sagradio i bogato opremio kulu, gdje su čuvari motrili da joj se tko ne približi. Kada je Barbara saznala za kršćanstvo, pozvala je vjerskoga učitelja prurušenoga u liječnika. Zavoljela je i prihvatila kršćanstvo. Za vrijeme odsutnosti svoga oca Barbara je radnicima zapovjedila da na kuli probiju i treći prozor.

¹⁰ Paprenik – vrst kolača pripravljenog u kalupu.

¹¹ Iskolati – naigrati kola.

¹² Zapisala je Katarina Pejčinović u kolovozu 2007. godine od Serafine Pejčinović (rođ. 1912. g). VI. rkp. D 68, 2007., str. 55.

¹³ Ivani Đimoti 2008. godine u Ljeskovici kod Požege kazao je Ivan Đimoti (rođ. 1929. g.).VI. rkp. 2008. sv. 30, str. 9.

Kad se otac vratio ona mu je pripovijedala da duša prima svjetlo kroz tri prozora: Oca, Sina i Duha Svetoga. Zbog njezina kršćanstva otac se razjario i dao je vlastima koje je pak staviše na muke. Na njegov zahtjev vlasti su mu predale kćerku i on joj je odrubio glavu. Vraćajući se kući pogodila ga je munja. Zbog toga je sv. Barbara zaštitnica vojnika, topništva, ljevača topova i vatrogasaca, a zaziva se u pogibelji od nesretnoga slučaja i iznenadne smrti.¹⁴

U Slavoniji se onaj tko prvi u kuću uđe nazivao *Poležaj* i morao je sjesti kod ognjišta. Domaćica bi mu donijela žita u rešetku koje bi on davao kokošima. Žene bi se ljutile ako bi muškarac prvi ušao jer je to bio znak da će te godine biti više pijetlova nego kokoši. Ako bi žena ušla prva, njoj se davala preslica, pa je morala presti, kako bi te godine bilo više lana, a potom hrani kokoši kako bi dobro nesle jaja. Po svršetku tih obreda domaćini su poležaja vodili u sobu i častili jelom i pićem.¹⁵

U kajkavskoj je Hrvatskoj pučki naziv za taj dan *Barbarinje*. Na dan sv. Barbare sijala se pšenica. U adventsko vrijeme darivala su se dobra, a kažnjavala loša djeca. U Slavoniji se običavalo da na taj dan jedno čeljade ogrnuto plahtom do zemlje i sa šipkom u jednoj ruci a torbicom s darovima u drugoj ide u one domove u kojima je bilo male djece. Ta bi osoba predstavljala sv. Barbaru te bi dobru djecu nagrađivala jabukama i orasima, a lošu bi djecu išibala.

Hrvatska usmena versificirana legenda, iz Hlaščine kraj Zagreba, pripovijeda o *divojci* Barbari koja je *šetajući* govorila da se ona kralja ne bi bojala te bi od dragoga kamena crkvu izgradila. Kraljeve sluge su je uhvatile te ju je kralj dao utamničiti. Nakon godinu dana stražari su išli pogledati Barbaru *divojku*. Našli su Barbarine kosti i na kostima golubicu bijelu. Barbara se u nebo *prošetala*.¹⁶

Od sv. Barbare do Božića je dvadeset dva dana. Radost dolaska Božića ogleda se i u *barbarinjskim* pjesmama, poput sljedeće iz Mraclina u Turopolju, u kojoj se pjeva o lijepoj sv. Barbari, i još ljepšoj Mariji koja je Isusa rodila. Barbara je *zibala - tog maloga našega Isusa*.¹⁷

---

¹⁴ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 138.

¹⁵ Luka Ilić Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., str. 94.

¹⁶ Vidi: *Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike*, sastavio Krešimir Mlač, MH, Zagreb, 1972., str. 116-117.

¹⁷ *Isto*, str. 117.

U Poljicima je *Varina* narodni naziv za Dan sv. Barbare i ondje se običavalo kazati: *Varina, vari, / Savina 'ladi, / Nikola kusa, / Ambrozij plaća*.¹⁸

Kod Hrvata u Bosni i Hercegovini nije zabilježena tradicija o sv. Barbari.

2. SVETI NIKOLA (MIKOLA, MIKULA, MIKO, NIKOLINJE) (6. PROSINCA)

Sveti Nikola rođen je u 4. st. u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili kršćani, a stric mu je bio nadbiskup u Miri, koji je i zaredio Nikolu. Kad su mu roditelji umrli Nikola je razdijelio svoj imetak sirotinji. Nakon smrti nasljednika njegova strica izabran je za biskupa u Miri. O njegovu je životu sačuvano nekoliko predaja i legendi, a jedna od njih govori da je Nikola, "čuvši za nekoga plemića u gradu koji je ostao bez novaca, pribavio miraz za njegove tri kćeri" tako što je tri noći uzastopce kroz plemićev prozor ubacivao po vrećicu sa zlatnicima. Otkriven je nakon treće vrećice, ali je zamolio plemića da to nikome ne kaže. Otuda je tradicija potajnoga stavljanja darova dobroj, a šiba lošoj djeci u prozore, čizme i sl. Prema legendi sv. Nikola je krenuo u Svetu zemlju, ali je nastala strašna oluja te brod zamalo nije potonuo. Sv. Nikola je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je sv. Nikola postao zaštitnikom mornara i putnika. Legenda o sv. Nikoli pripovijeda kako je taj svetac došao u gostionicu i otkrio da gostioničar krade djecu, ubija ih i njihovo meso služi gostima. Otkrivši troje djece sakrivene u posudi za rasol, učinio je nad njima znak križa i djeca su se vratila u život. Tako je postao zaštitnikom male djece. Zaštitnik je Rusije.¹⁹

Nikolinjske običaje karakterizira obilaženje sv. *Nikole* u biskupskom ornatu s palicom i krampusa (đavola) s košarom, lancima, šibom i sl., da od doma do doma nagrade dobru, a kazne zločestu djecu.²⁰

¹⁸ Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 457.

¹⁹ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 426-427.

²⁰ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 116-117.

Sveti Nikola je u Badljevinu²¹ kod Pakraca nosio veliku biskupsku kapu i veliki štap, a pratila su ga dva bijela anđela s krilima i crni vrag s rogovima, krampus. Anđeo je simbolizirao dobro i zato dobroj djeci dijelio darove, krampus s lancima i štapom simbolizirao je zlo koje je trebalo zaplašiti djecu i odvratiti ih od neposlušnog ponašanja. Darovi koje je dijelio *sveti Nikola* bili su suhe šljive, kruške, jabuke i bomboni od topljenog šećera. Djeca su se pred *svetim Nikolom* prethodno molila i vrag je pomno nadzirao rade li to oni dobro. Neposlušna djeca su 'na dar' dobila šibu. Iste noći djeca su na prozor stavljala čizmu očekujući da će im *sveti Nikola* do jutra nešto podariti. Mnogima su se želje ostvarile jer su dobila upravo ono čemu su se nadala, a neposlušna djeca ostala su razočarana jer im je čizmica ostala prazna.²²

U primorskim krajevima posebno se štovao sv. Nikola zaštitnik pomoraca. U narodu se taj svetac zove sv. Mikola ili sv. Mikula ili sv.

---

²¹ Prostor Badljevine bio je zbog svojega zemljopisnog položaja podložan prisustvu različitih kultura. Nije bilo mnogo autohtonih Hrvata koji su u Badljevinu preživjeli razdoblje turske okupacije i zato su oni dolaskom drugih hrvatskih obitelji tijekom 18. stoljeća bili pod jakim kulturnim utjecajem novopridošlih žitelja. Tako su se prožimale te dvije kulture, pri čemu je nova imala veći utjecaj. Druga velika migracija dogodila se u zadnjim desetljećima 19. stoljeća, kada se u Badljevinu doseljavaju Česi, Nijemci i Mađari koji su sa sobom donijeli svoju nacionalnu svijest i kulturu. U to vrijeme, badljevačko pučanstvo bilo je već spoznalo važnost svojega kulturnog naslijeđa i svoje vjere, i stoga su ljubomorno čuvali svoju kulturnu baštinu od drugih nacionalnih pripadnika. No tijekom vremena nije se mogao zaustaviti proces prožimanja tih kultura, čemu su najviše doprinosili brakovi pripadnika različitih nacionalnosti. Važno je spomenuti korištenje nekih riječi kao obilježja za pojedinu nacionalnu skupinu, koja su se zadržala i do današnjih dana. Tako se u Badljevinu za pripadnike hrvatske nacionalnosti koristi naziv Šokac. Kada je to ime u službenoj uporabi zamjenjivano imenom Hrvat, mnogi su naziv Šokac doživljavali kao uvredu. Novopridošlo stanovništvo krajem 19. stoljeća bilo je pretežno češke nacionalnosti i njih su starosjedioci, prema njemačkom nazivu za Češku, Böhmen, nazivali Pemci. Tijekom vremena naziv 'Pemci' postao je sinonim za novopridošlice. Na području Badljevine također se koristio i naziv 'paur', koja također svoje korijenje vuče iz njemačke riječi Bauer (seljak). Ta riječ je bila upotrebljavana za seljake s prostora civilne Slavonije, čime se htjelo ukazati na njihovu različitost od graničara na prostoru Vojne granice koja se prostirala uzduž Save. Bilo je mnogih koji su poistovjećivali riječ 'paur' sa Šokcem. Sve te nazive za nacionalno obilježje i oznaku za neku socijalnu skupinu poneki u određenim trenucima doživljavali su kao uvredu, zavisno u kojem su se kontekstu koristile. Ivana Kop zapisala je svibnja 2007. g. u Badljevinu kod Pakraca, a kazala joj je njezina baka Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936. g.). Otac kazivačice je Nijemac koji je nestao u Drugom svjetskom ratu. Obitelji Kop također su njemačkoga podrijetla. U kazivanju su sudjelovali i Ivanin djed Franjo Kop (rođ. 1934. g.) i Katica Grčević (djev. Matijević, rođ. 1935. g.). VI. rkp. 2007, sv. 46, str. 1.

²² Isto, str. 13.

Miko. U Splitu se vjerovalo da sv. Mikola bogatima donosi darove. U Kaštelima nema narodnih običaja vezanih za taj blagdan.²³

U lirskoj pjesmi, iz Süngela kod Mrkopolja o sv. Nikoli leit motiv je rođenje Spasitelja. Dok sv. Mikula tvrdo spava, njemu dolazi anđeo, budi ga, šalje u šumicu da odsječe *jelvicu* i napravi *zipčicu* jer će Marija roditi našega Spasitelja.

*Sveti Mikula tvrdo spi,
K njemu angel doleti.
"Ustaj, ustaj, Mikula,
Pa ti ajde v šumicu
I odseci jelvicu
I napravi zipčicu.
Roditi će Marija
Našega Spasitelja,
Moramo se pripravit
Spasitelja pozdravit."*²⁴

Poanta je te pjesme obvezna priprava za doček Spasitelja.

U zajedničkim (općinskim) molitvama Hrvati se preporučuju sv. Nikoli, primjerice, u Rami:

*Svetom Nikoli putniku, / za naše putnike i bolesnike koji putuju
/ da zdravo kući dolaze / koji boluju, da im Bog / dadne lašćinu.*²⁵

3. BEZGRJEŠNO ZAČEĆE BLAŽENE DJEVICE MARIJE (8. PROSINCA)

Bog je Mariji, Isusovoj majci, podario milost sačuvanosti od istočnoga grijeha od početka njezina postojanja. Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba Došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama

---

²³ U Kaštel Štafiliću 30. travnja 2007. g. zapisala je Mandica Vujina, a kazivali su joj Lucija Vujina (djev. Gizdić, rođ. 1935. g.) i Miljenko Vujina (rođ. 1930. g.). Obiteljska je tradicija Vujina da su se s još nekoliko obitelji doselili iz Bijaća (Bihaća). VI. rkp. 2007., sv. 8, str. 2.

²⁴ *Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike*, sastavio Krešimir Mlač, MH, Zagreb, 1972., str. 117.

²⁵ Mirjana Čališ zapisala je u ožujku 2008. po kazivanju Lilje Zadrić, djev. Kuraja, 1972., Gmiči, ćula od svoje bake Anđe Kuraja, 1906., Borovnica. VI. rkp. 2008., D str. 23. (Lašćina – olakšanje).

na čast Majci Božjoj. Narod u Zapadnoj Hercegovini taj blagdan naziva *Neoskvrnjeno začéce*. U kreševskoj je narodnoj tradiciji to veliki svetac, pa su se taj dan držale i prstenske užine onih koji su se mislili vjenčati na Božić. U Kreševu su na blagdan Bezgrješnog začéca Blažene Djevice Marije služene svečane *esnafske* ili *tufetske mise* za *rupare – rudare* i tada su gorjele dvije esnafske svijeće. Tada su rupari (rudari) davali željezne rude i stipendijum u novcu.²⁶

U mnogim je mjestima, primjerice, župi Tihaljini, kod Ljubuškoga,²⁷ te u livanjskom kraju²⁸ blagdan Bezgrješnoga Začéca Blažene Djevice Marije smatran prvim čelom Božića. Na taj dan se u posudu stavljala pšenica koja do Božića izraste nekoliko centimetara i u koju se stavlja trostruka svijeća.

U Kaštelima su se na taj blagdan skupljale masline u krtole i nosile na poklon Gospi u crkvu.²⁹

U usmenoj je vjerskoj lirici *Divica Marija vezak vezla u bašči pod žutom narančom*. Njojzi je dolazio stari svećeniče koji je obećao pobrinuti se o njoj te joj je našao pobožnog zaručnika koji je stidljiv od svake *divojke*. Marija je vezak odložila, *otvorila dva nebeska oka*, a njemu je *tio besidila*: “*Srce moje samo Bogu leti, / udaja mi nije na pameti.*” Starac je otišao, a Jozip se javio. *I vinčaše se dva ljljana bila, / čista, lipša, draža od anđela*:

*Vezak vezla Divica Marija,
baš u bašči pod žutom narančom.
K njoj dolazi stari svećeniče,
pa je njojzi tio besidio:
“Dite moje, Dvice Marijo,
obećo sam s tobom pobrinuti,
pa ti evo nađe zaručnika.
Pobožan je kao patrijar,
stidljiv je od svake divojke.”
Marija je vezak odložila,*

---

²⁶ Augustin Kristić, *Crkveno-narodni običaji Kreševa*, (posebni otisak iz “Dobrog pastira”), god. VII, Sarajevo, 1956., str. 9.

²⁷ *Župa Tihaljina*, priredio Anđelko Mijatović, Sveta baština, knj. br. 28, Duvno, 1989., str. 260-261.

²⁸ Ivani Rosić ispričao je 5. rujna 2007. godine Jakov Šarić (1922.), njezin djed iz sela Ljubunčića kod Livna. VI. rkp. D 73, sv. 2007., str. 31.

²⁹ Krtola – košara od pruća s jednom ručkom, nosi se u ruci. U Kaštel Štafiliću 30. travnja 2007. g. zapisala je Mandica Vujina, a kazivali su joj Lucija Vujina (djev. Gizdić, rođ. 1935. g.) i Miljenko Vujina (rođ. 1930. g.) VI. rkp. 2007., sv. 8, str. 2.

otvorila dva nebeska oka,
pa je njemu tio besidila:
"Srce moje samo Bogu leti,
udaja mi nije na pameti."
Starac ode, a Jozip se javi:
"Sestro moja, Divice Marijo,
vele meni da se s tobom ženim."
Marija mu puna sriće vrati:
"O Jozipe, brate ko od majke,
nu milosti Boga velikoga
i ja sam se njemu povirila,
da Divicom vik ću vikovati.
Eto sada on nas sastavijo,
da bi mogli po volji Božanskoj,
u ljubavi živit divičanskoj."
I vinčaše se dva ljiljana bila,
čista, lipša, draža od anđela.
Amen.³⁰

Nekoliko je stilskih figura u navedenoj pjesmi, primjerice: aliteracija *Vezak vezla divica Marija*; asonancija *divicom vik ću vikovati*; epiteti *žutom narančom*, *stari svećenice*, *dva nebeska oka*, *dva ljiljana bila*; usporedba *čista, lipša, draža od anđela*; simbol *ljiljani bijeli*; metafora *dva ljiljana bila*.

3.1. Marijino ukazivanje

Marijino ukazivanje afirmiralo je vjerovanje u Bezgrješno začće. Catherine Labouré "imala je 1830. g. u Parizu ukazivanje Marije kako stoji na kugli zemaljskoj sa zrakama svjetla koje izviru iz njezinih ruku, okružena riječima: *O Marijo, bez grijeha začeta, moli za nas koji se tebi utječemo*".

3.1.1. Sveta Bernardica

Gospa se, također, ukazala i Bernadetti (Bernardici) Soubirous 1858. godine u Lourdesu, koja je kad su je pitali za ime rekla: *Ja sam Bezgrješno začće*. Mjestu toga susreta hodočaste mnogobrojni

---

³⁰ Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika, priredio Marko Dragić, Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga, Matica hrvatska i HKD Napredak, Sarajevo, 2006., str. 294-295.

hodočasnici, a neki su od njih ozdravili po Marijinu zagovoru uz pomoć vode koja ondje izvire.³¹ Bernardica je 16. srpnja 1860. godine ušla u konvikt časnih sestara u Lurdu gdje je ostala šest godina. Lurd je zauvijek napustila 4. srpnja 1866. godine i nakon tri dana stigla u samostan St. Gildars u Nevers, grad u središtu Francuske, gdje će provesti svoj kratki redovnički život. U samostanu je Bernardica nastavila proživljavati "razne vidove poruke koju je Gospa preko nje uputila svijetu: molitva, pokora, trpljenje za grješnike - ali sretna jer je u srcu stalno nosila obećanje koje joj je Blažena Djevica dala: da će je učiniti sretnom na drugom svijetu".³² Taj je motiv opjevan u hrvatskoj usmenoj bračkoj lirskoj pjesmi koja sedmercima pjeva o onom danu kada se nebo rastvorilo, a Sveta Djeva Marija s neba došla u suznu dolinu i kamenu pećinu. Tada se pećina sva zasjala i s brijega se mala Bernardica na oltaru poklekla Djevi Mariji *krunicom se moleći / i Mariju motreći*:

*Jednog dana ovo bi
kad se nebo rastvori.
S neba ide Djevica,
Sveta Djeva Marija
u tu suznu dolinu,
u kamenu pećinu.
Kada ona ide stat
pećina se zasja sva.
Bernardica malena
s brijega joj se
na oltaru poklekla,
krunicom se moleći
i Mariju motreći.
Gospa usta otvori,
Bernardici govori:*

*"Bernardice, malena,
ti ćeš biti blažena,
al ne na svitu tom
već u raju nebeskom.
Reći ću ti tajne tri
al ne kazuj nikom niš
nego kaži narodu
što Isusa psuju, vrijeđaju,
tek mu časti ne daju."
Kad to ljudi sačuli,
mnogo su se prenuli,
za grijehe se skrušuju,
grad Gospi putuju,
u sve vijeke vjekova. Amen."³³*

Navedena je pjesma komponirana iznimnim lirskim slikama: nebo se rastvorilo, s neba ide Djeva Marija, u suznu dolinu, u kamenu pećinu; gdje je ona stala pećina se zasjala, a s brijega se malena Bernardica na oltaru poklekla, krunicom se moleći

---

³¹ *Suvremena katolička enciklopedija, A-E*, priredili Michael Glazier i Monika K. Helwing, Slobodna Dalmacija, Split, 2005., str. 103.

³² <http://www.ivanmerz.hr/slijedeći-duhovnosti/Lurd/24.htm>

³³ U Pučišćima na Braču 2006. godine kazala Marija Eterović (rođena Martić, rođ. 1926. g. u Pučišćima na Braču). Zapisala je Danijela Eterović. Vl. rkp. 2006., sv. 41, str. 19.-20.

i Mariju motreći; Gospa joj govori da će biti blažena, ali ne na ovom svijetu, nego u raj u nebeskom. Lirske su slike protkane lirskim tonovima koje karakteriziraju: ritmičnost, harmoničnost, slikovitost, emocionalnost. Lirski ugođaj pojačavaju stilske figure među kojima su epiteti, primjerice: **Sveta Djeva** Marija, **suzna dolina**, **kamena** pećina, Bernardica *malena*; sporadične rime: *u tu suznu dolinu*, / *u kamenu pećinu*. *krunicom se moleći* / *i Mariju motreći*. / *Gospa usta otvori*, / *Bernardici govori*: / "Bernardice, *malena*, / *ti ćeš biti blažena*, / *al ne na svitu tom* / *već u raj u nebeskom*. / *Što Isusa psuju, vrijeđaju*, / *tek mu časti ne daju*." *Kad to ljudi sačuli* / *mного su se prenuli*, / *za grijeh se skrušuju*, / *grad Gospi putuju*. / i dr. Poanta je u trima Gospinim tajnama koje Bernardica treba kazati narodu kako bi se grješnici pokajali, skrušili i pripravili na vječni put Gospi.

Bernardica je болоvala od astme, tuberkuloze i tumora na nozi, ali je nastavila činiti pokoru za obraćanje grješnika. U samostanu je bila bolničarka i neko vrijeme sakristanka. Od 1875. g. bila je teško bolesna. Na uskrсну srijedu 16. travnja 1879. g. potpuno je oslabila. Zadnje riječi bile su joj: "Dragi Bože! Sveta Marijo, Majko Božja, moli za mene jednu grješnicu!" Pogledala je na raspelo i na kip Gospe Lurdske. "Vidjela sam je... Oh, kako je bila lijepa!... Kako se žurim da je ponovno vidim... Žedna sam." Prije nego je uzela čašu, učinila je još jednom onaj divni dostojanstveni znak svetoga križa i prešla je u Vječnost.

Umrkla je u trideset petoj godini života. Papa Pio XI. proglasio ju je blaženom 1925., a svetom 1933. godine. Potpuno neraspadnuto tijelo čuva se u staklenom lijesu u kapelici samostana sestara u Neversu. Na pozlaćenom okviru lijesa stoji natpis: "Ne obećajem da ću vas učiniti sretnim na ovom svijetu, nego na drugom."³⁴

4. SVETA LUCIJA, LUCINJE (13. PROSINCA)

Sveta Lucija potječe iz Sirakuze na Siciliji. Živjela je u 3. st. Prema legendi njezina je majka болоvala od neizlječive bolesti pa ju je Lucija nagovorila da pođe na grob sv. Agate u Kataniju. Ondje se Luciji ukazala sv. Agata rekavši joj da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti teške muke. Lucija je sve imanje razdijelila siromasima. To je rasrdilo mladića za kojega je bila zaručena, te

³⁴ <http://www.ivanmerz.hr/slijedeći-duhovnosti/Lurd/24.htm>.

on prijavi vlastima da je prigrllila kršćanstvo. Bila je ustrajna u vjeri te je vojnicima naređeno da je odvedu. Premda je bila svezana užetima i upregnuta u jaram volova nisu je mogli pomaknuti s mjesta. Tada je upravitelj naredio da je spale, ali je vatra nije ni dotaknula. Na koncu je jedan od vojnika izboo bodežom u vrat i ona je umrla. Prema legendi jedan je od Lucijinih prosaca bio zanesen ljepotom njezinih očiju te se nikako nije mogao smiriti. Bojeći se da njezine oči ne bi mladića navele na zlo, Lucija ih je sama sebi iskopala i poslala mladiću. Zavidljen Lucijinom vjerom i mladić je postao kršćaninom.³⁵

Od Sv. Lucije do Božića je dvanaest dana. Tada se intenziviraju pripreme za Božić. U Hrvatskom zagorju pučki je naziv za taj dan *Lucinje*. To je posljednji dan kada se u tanjur ili drugu posudu stavlja i svaki dan vodom zalijeva pšenica za božićnu svijeću. (To se radi ako nije urađeno ranije, a najčešće na Dan sv. Barbare, ponegdje i na Dan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije.) Ta će pšenica do Badnjega dana izrasti petnaestak centimetara i služiti će kao božićni ures ili će se u nju staviti božićne svijeće.

U Lepeničkom kraju³⁶ pšenica se sadi u zdjele tako što je netko natapa u vodu, a netko je sadi u zemlju. Zdjele su oblagane folijom ili kakvim ukrasnim papirom kako bi bile ljepše. U tu se pšenicu na Božić stavljaju tri svijeće, koje se pale uvijek kad se jede, sve do Nove godine. Svijeće se gase kruhom umočenim u rakiju. U tom kraju se od sv. Lucije peku kolači jer oni trebaju smekšati (obično su se prije pravili samo suhi kolači, danas se također suhi kolači prave ranije), prave se saljnjaci, šape, keksi, "šta je k'o znao i mog'o napraviti". Za te su kolače pravljene *kalufi* kao i za *janjad*. "Kako većina nije imala kaluf, dogovorimo se međusobno kad će koja peć' janje. Janje se pravi od tijesta isto k'o za kruz, malo ga se ukrasi, ono stoji ispod jelke. Nek'o ga posipa šećerom da više liči na pravo janje".³⁷

U hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi sv. Lucija se povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom. U Hrvata u Bosni i Bačkoj bilo je zabranjeno na taj dan plesti, presti, tkati, vesti, šivati, prati odjeću. U Kreševu taj dan nisu radili kovači-vignjari, slaveći sv.

---

³⁵ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 386.

³⁶ Lepenički kraj obuhvaća općine Kiseljak, Kreševo i Fojnicu.

³⁷ Gordana Vujica zapisala je 6. srpnja 2007. g. u Gromiljaku kod Kiseljaka, kazivala Ruža Franković (djev. Biletić, rođ. 1928., Gromiljak kod Kiseljaka). VI. rkp. 2007., D 69, str. 32.

Luciju radi očinjega vida i da ih Bog po njezinu zagovoru sačuva od ćoravosti. Taj dan bila je i sveta *esnafska kantana* misa koju su služila tri svećenika za vignjare kovače.³⁸

U Slavoniji se uz taj blagdan vezivao običaj *žeravica* po kojem su djevojke proricale vrijednosti svojega ručnoga rada u sljedećoj godini, tako što su izvana na tanjuru unosile žeravicu, pa ako pritom ne bi ništa spalo s tanjura, bio bi dobar znak. Ponegdje je žensko čeljade u tanjuru ili loncu unosilo žeravicu u kuću plašeći djevojčice ako ne budu dobro radile ručne radove. U sjeverozapadnim hrvatskim krajevima na taj su se dan pekla kukuruzna peciva bez soli i masti, a svatko ih je morao jesti, kako bi se očuvao od bjesnoće. U tim je krajevima mladež zaogrnutu bijelom plahtom s nožem i tanjurom na kom su dva oka domaće životinje, obilazila "od kuće do kuće s očišćenom tikvom, prorezanom kao obraz s ustima, očima i nosom i upaljenom svijećom u njoj", dižući je ispod prozora da se vidi iz kuće i tako su plašili djecu.³⁹ Djevojke su na taj dan ispisivale trinaest ceduljica s imenima mogućih ženika, zalijepile bi ih i svako jutro po jednu bacale u vatru. Na Badnjak bi spalile dvanaestu, a s preostale (trinaeste) pročitale bi ime mladoženje. Bunjevačke djevojke i mladići svaki bi put vraćajući se kući sa zornice namjerno gubili po jedan listić, a na Badnjak bi s preostalog pročitali ime izabranice ili izabranika. Gavazzi navodi da su djevojke jednu od ceduljica ostavljale praznu, pa ako bi upravo ta ostala zadnja, to je značilo da se djevojka neće udati.

U Badljevini kod Pakraca na Svetu Luciju mlade su cure pisale na dvanaest ceduljica imena dvanaest momaka koji su im se sviđali i za koje bi se htjele udati. Tada su iz hrpice tih ceduljica svakog dana bacale jednu u peć. Ime momka sa zadnje ceduljice trebalo je biti ime momka za kojeg će se udati i s kojim će imati djecu. Na Sv. Luciju su se često žarom zastrašivala djeca. Ponekad bi veći dječaci iz bundeve izvadili špice i na njoj u obliku usta, nosa i očiju napravili otvore. Unutra bi stavili svijeću i uvečer je upalili. U mraku je bundeva nalikovala mrtvačkoj glavi i njome su se plašila mala djeca.⁴⁰

³⁸ Augustin Kristić, *Crkveno-narodni običaji Kreševa*, (posebno otisnut otisak iz "Dobrog pastira"), god. VII., Sarajevo, 1956., str. 9.

³⁹ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 119.

⁴⁰ Ivana Kop zapisala je svibnja 2007. g. u Badljevini kod Pakraca u Slavoniji, a kazivala joj je njezina baka Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936. g.). Otac

Dvanaest dana od sv. Lucije do Božića nazivani su *Lucini dani*. U Ivčević Kosi kod Perušića se po tim danima proricalo vrijeme u idućoj godini.⁴¹ Isto je i u zapadnoj Hercegovini. U lepeničkom kraju ti se dani zovu vidioci.⁴² U Rami se smatralo da su vrijeme mogli proricati samo neki ljudi.⁴³ U Gdinju na Hvaru i danas se kaže: *Sveta Luce drvarica, do Božića dvanaest Danica*.⁴⁴

U Splitu se vjerovalo da sv. Lucija donosi darove siromašnima. U kaštelanskom su se kraju točno u ponoć palile maškule⁴⁵ i kad bi se čuo njihov pucanj počela bi zvoniti crkvena zvona. "Dici bi sv. Luce nosila darove u bičvicu il', ako nisu bila dobra: šibu, kapule i luga. Sveta Luce je dolazila noću na "tovarčiću", a djeca bi već dan ranije ispred vrata ostavljala vode i trave za tovara. Darovi su bili: suhe smokve, orasi, mendule,⁴⁶ komad kotonjate.⁴⁷ Od Sv. Lucije pa do Božića skupljala su se drva na kojima je trebalo ispeći pršurate.⁴⁸ (U skandinavskim zemljama je Dan sv. Lucije narodni blagdan i karakteriziraju ga darivanja.)

U Zlarinu su djeca uvečer pred spavanje stavljala čarape pod jastuk očekujući da će im sv. Luca u njima ostaviti darove. U Tomašincima kod Đakova uoči Svete Lucije selom je obilazila *Baba Luca*. Bio je to, po pravilu, maskirani muškarac koji je na vatralju nosio vatru kako bi zločestoj djeci i djevojčicama koje nisu naučile kačkati, opekao prste.⁴⁹

---

kazivačice je Nijemac koji je nestao u Drugom svjetskom ratu. Obitelji Kop također su njemačkoga podrijetla. U kazivanju su sudjelovali i Ivanin djed Franjo Kop (rođ. 1934. g.) i Katica Grčević (djev. Matijević, rođ. 1935. g.). VI. rkp. 2007., sv. 46, str. 13.

⁴¹ Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 27.

⁴² Gordana Vujica zapisala je 2007. godine u Kreševu, a kazao joj je fra Ivan Pervan, rođ. 1955., VI. rkp., 2007. D 69.

⁴³ Zapisala je Danijela Pušić a kazala joj je u rujnu 2007. godine na Gračacu u Donjoj Rami Ruža Pušić (rođ. 1955. g. na Ustirami, a sada živi u Ovcini kod Gračaca). VI. rkp. D 77, str. 54.

⁴⁴ U Gdinju na Hvaru 2007. godine zapisala je Ivana Kardum. VI. rkp. 2007., sv. 9, str. 21.

⁴⁵ Maškul, maškal – mali top.

⁴⁶ Mendule – slastice od bajama, meda, šećera i bjelanjka.

⁴⁷ Kotonjata – slastica od mošta.

⁴⁸ U Kaštel Štafiliću 30. travnja 2007. g. zapisala je Mandica Vujina, a kazivali su joj Lucija Vujina (djev. Gizdić, rođ. 1935. g.) i Miljenko Vujina (rođ. 1930. g.), VI. rkp. 2007., sv. 8, str. 2.

⁴⁹ Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *nav. dj.*, str. 26.

U Lici se vjerovalo da će onaj koji svakodnevno od Sv. Lucije pravi *tronoščić* i završi ga na Badnjak te ga ponese na polnoćku i sjedi na njemu, a za vrijeme podizanja stane na tu stolicu vidjeti tko su vješci i vještice. Međutim, koji to učini, ne smije dočekati svršetak mise, jer bi ga vještice i vješci rastrgnuli.⁵⁰ Isto se vjerovalo i u Slavoniji, ali su ondje oni koji su mogli vidjeti vještice i mòre sa sobom nosili mnogo pšenice koju su, bježeći iz crkve, po svom tragu posipali te bi se vještice zadržale berući je, i tako bi onaj koji ih je vidio, uspio pobjeći i spasiti se.⁵¹

U poljičkome kraju se isto vjerovalo, ali se ondje stolčić pravio od brštranova drveta i onaj tko bi sjedio na njemu za vrijeme mise, mogao je vidjeti sve vještice.⁵² Smatralo se da na taj dan nije dobro orati, ali da je taj dan sretan za sadenje bijeloga boba. Od Svete Lucije do Božića slagali su se kalendari *lažice*, *kažamije*.⁵³ U Komiži na Visu održavale su se procesije na taj dan.⁵⁴ U Merolinu u Slavoniji od Sv. Lucije pa do Božića ne smiju se vabiti kokoši, već se hrane šutke i u jednom obruču, jer kad bi se vabilo, čuo bi *komšiluk*, pa bi komšinica rekla *Tebi vika, meni jaje*.⁵⁵ Rijetke su molitve zabilježene o sv. Luciji. U posuškom kraju katolici se preporučuju sv. Luciji i Apoloniji.⁵⁶

⁵⁰ Zapisala je 2004. g. na području Gospića, Kosinja i Perušića Lidija Đerek od svoje obitelji: bake, djeda, ujni i rođakinja. Vl. rkp. 2004., sv. 44, str. 8.-9.

⁵¹ Luka Ilić Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., str. 93.

⁵² Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., str. 457.

⁵³ Isto, str. 457. Isto je Miji Gojsalić 11. rujna 2007. g. ispričao Ivan Gojsalić, sin Matije, rođen 1954. Vl. rkp. sv. 64/07, (E), str. 9.

⁵⁴ U Komiži na Visu u lipnju 2007. g. zapisala je Dora Plazibat, a kazala joj je njezina baka Lukrecija Plazibat (djev. Dorotić, rođ. 1927. g. u Komiži, a 1951. g. udala se u Split). Vl. rkp. 2007., sv. 23, str. 6.

⁵⁵ U Merolinu u Slavoniji 2006. g. zabilježila Stjepanka Čikeš. Vl. rkp. 2006., sv. 115, str. 3.-7.

⁵⁶ U kršćanskoj je tradiciji sv. Apolonija zaštitnica zuba i zubara. Živjela je u Aleksandriji u 3. st. Prema predaji, u to je vrijeme u Aleksandriji živio neki moćan vrah koji je pokrenuo sveopći progon kršćana. Mnogi su kršćani pobjegli iz grada, a sv. Apolonija je ostala ondje kako bi pomogla onima koji nisu mogli pobjeći. Neustrašivo je nastavila propovijedati kršćanstvo i obraćati mnoge nevjernike. Stoga su vlasti naredile uhićenje i smrtnu kaznu za Apoloniju. Naredili su joj da štuje kipove poganskih božanstava, ali je ona učinila znak križa i kipovi su se raspali. Za kaznu su je privezali za stup i kliještima joj čupali zube. Potom su je izveli iz grada kako bi je spalili na pripremljenoj lomači. Apolonija se nije uplašila, nego se sama bacila u oganj svjedočeći Kristovu vjeru (*Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.).

*Sveta Lucija i Apolonija, / divice i mučenice, / čuwajte me od sljepoće, / gluhoće, nemara i bedastoće. / Amen.*⁵⁷

5. DITIĆI, DJETIĆI, DITINCI, ĐETINJCI

U narodu se treća nedjelja prije Božića naziva *Ditići, Djetići, Ditinci, Mladenci*. Stariji tada prijete djeci pa ih djeca darovima udobrovolje. Na području trebinjsko-mrkanske biskupije taj dan se naziva *Đetinjci* i govorilo se djeci da se ne smiju svađati, da moraju slušati inače će im čirevi iskočiti po stražnjici.⁵⁸

Taj blagdan treba razlikovati od dana *Nevine dječice*, koji se obilježava treći dan Božića (28. prosinca).

6. MATERICE, MAJČICE, MAJKE NEBESKE

Materice, Majčice, Majke nebeske obilježavaju se druge nedjelje prije Božića. Naziv materice, majčice je deminutiv plurala riječi mater, majka. Muškarci tada ucjenjuju djevojke i žene i traže otkup, a majke ih darivaju. U Hercegovini su se darivali šaka oraha, jabuka, suhe smokve, opleteni terluci ili neki manji prigodan dar.⁵⁹

U Dugobabama kod Splita djeca bi šaleći se pripravila konop i prijetila majci da će je *objesiti ako se ne iskupi*. Majka bi se iskupljivala tako da bi djeci dala slatkiše i voće. Isto su djeca činila očevima nedjelju dana kasnije, na *Očiče*.⁶⁰ Djeca su iz susjedstva, također, obilazila žene, recitirajući im:

Valjen Isus gazdarice, / čestitan ti Materice. / Došao sam preko mora / da mi dadeš koji ora. / Potrala me teška muka / da mi dadeš česam luka. / Natrala me teška zima / da mi dadeš čašu vina. / Natrala me ljuta muka / da mi dadeš i jabuka.

---

⁵⁷ Marijani Penava kazala je 2007. godine Anđa Crnogorac rođena 1933. godine, selo Osoje pokraj Posušja. VI. rkp. D 75, 2007., str. 16.

⁵⁸ Mariji Brać kazivala je 2007., njezina majka Karmela Brać djev. Puljić (rođ. 1960.). VI. rkp. D 74, 2007., str. 46.

⁵⁹ Marijo Krešić zapisao je u lipnju 2007. g. u Hrasnom. VI. rkp. 2007., sv. 4, str. 3-4.

⁶⁰ U Splitu 2006. g. zapisao Marijan Buljan, a kazala mu je njegova baka Marica Vučića (rođ. 1935. g. u Dugobabama, a 1951. g. preselila se u Split). VI. rkp. 2006., sv. 36, str. 4.

Potom se pruži ruka i čestitaju se *Materice*, a gazdarica se mora "cinit" (mora nešto dati onoj djeci koja čestitaju). Darivale su se: suhe smokve, kostele, rogač, voće koje se ima u kući.⁶¹ U Sinjskoj krajini djeca su majkama prijetila da će *ih objesiti* ako se ne otkupe pa su se one otkupljivale slatkišima i voćem za mlađe, čašicom rakije za starije. Mladići su navečer išli na *silo* kod svojih djevojaka, ako su bile obavljene zaruke.⁶² U poljičkome kraju se gdje su momci za ženidbu i gdje je cura isprošena, spremaju darovi.⁶³

U Imotskim Poljicima *Materice* su prva svetkovina za pripravu Božića. Narednih su petnaest dana matere imale pune ruke posla. Pripravljale su robu i postole za djecu, jer su roditelji nastojali da barem, pred Božić svakom djetetu kupe po koji komad obuće i odjeće.⁶⁴ U Zagvozdu kod Imotskoga, dok bi djeca spavala, majke su im pripremale *ušćipke* i pekle *divenice*.⁶⁵ Zetovi bi na vratima kuhine govorili:

*Valjen Isus, gazdarice, / Čestitan ti Materice. / Ja san doša priko mora, / Da mi dadeš malo ora. / Mene vata zima i muka, / Možeš malo i jabuka.*⁶⁶

U Rakitnu kod Posušja *Materice* se još zovu *Ženska cina*. Tada su majke, bake, strine, cure i susjede darivale djecu orasima, lješnjacima, rogačima i suhim smokvama, a muževe i ostale ukućane čarapama, pečenicom, sirom, uštipcima i kavom. Djevojke su darivale svoje momke ispletenim čarapama i terlucima. Momci bi pjevali:

⁶¹ Zapisala je 7. svibnja 2007. g. Katarina Tomas u Drinovicima kod Gruda, a kazao joj je njezin otac Ivan Tomas (rođ. 1946. g.), nastavnik biologije i kemije u Osnovnoj školi Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovicima kod Gruda. Vl. rkp. 2007., D 60.

⁶² Fra Luka Tomašević, *Između zemlje i neba (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica Gospa Sinjska, knjiga br. 6, Sinj, 2000., str. 206.

⁶³ Miji Gojsaliću 11. rujna 2007. g. ispričao je Ivan Gojsalić, sin Matije, rođen 1954. Vl. rkp. sv. 64/07, (E), str. 9.

⁶⁴ Jeleni Zujčić u svibnju 2007. godine kazala je Veronika Jurković (djev. Kujundžić, rođ. 1952. g. u Ivanbegovini). Vl. rkp. 2007., sv. 2, str. 19.

⁶⁵ *Divenica* – vrsta kobasice.

⁶⁶ U Zagvozdu kod Imotskoga u svibnju 2007. g. zapisala je Ivana Čagalj. Vl. rkp. 2007., sv. 29, str. 3-4.

*Idu, idu materice, / pleti mala čarapice.*⁶⁷ *Ide Božić, primiće se cina, / Pleti mala štogod čarapina.*⁶⁸

U Gorancima kod Mostara muškarac (muž ili momak, pa čak i muško dijete) te nedjelje gdje god vidi ženu ili djevojku govori joj: *Cini se!* A one su dužne da ga nečim daruju. Darovi su bili: pleteni džemper, čarape, rukavice, terluci,⁶⁹ te orasi, suhe smokve bomboni ili kocka šećera za djecu.⁷⁰ U Dubravama kod Stolca djeca bi s konopom trčala za majkom kako bi je pokušali svezati. Od majke se nije očekivalo da daje djeci novac, nego nešto za pojesti, suhих smokava, oraha ili nešto slično.⁷¹

U Donjoj Rami djeca bi išla od kuće do kuće i tražila da im se dadne štogod. Za Materice bi matere davale jabuka, oraha, što bi tko imao. "A nije bilo para ko sada". Djeca bi došla na vrata i onda bi rekla:

Faljen Isus gazdarice / Danas su nam Materice / Išao sam preko polja / Da mi dadneš jedan ora' / Pružiću ti bjelu ruku / Da mi dadneš jabuku.

I onda im žene *dadni* štogod da se otkupe inače će ih *obisit*. Tako bi se šalili.⁷² U čitlučkim selima zetovi su ophodili punice, a ako je punica umrla, "onda su ophodili domačice iz ženine rodne kuće" i dobivali darove u piću i pletivu.

6.1. *Maskirni ophodi uz Materice*

Nisu samo djeca voljela običaje oko Božića. I odrasli su se znali zabavljati u tom vremenu. U Dubravama kod Stolca na Materice i Očiće navečer bi se odrasli muškarci maškarali, od kuće do kuće hodali i izvodili male predstave, za što su očekivali i tražili nagradu. Kako se uvijek prije Božića zakolju svinje, većina je *materičarima* davala kobasice i vina. Te kobasice bi gotovo

---

⁶⁷ U Rakitnu 2007. g. Marijani Jelić kazala je Slavka Jelić, (djev. Ćurdo, rođ. 1949., u Širokom Brijegu). VI. rkp. 2007., D 66, str. 36.

⁶⁸ U Rakitnu 2007. g. Marijani Jelić kazala je Lucika Mihalj-Gabrić (djev. Mihalj, rođ. 1948. u Rakitnu). VI. rkp. 2007., D, sv. 11, str. 36.

⁶⁹ Terluk – vunena plitka čarapa izvezena raznim bojama, a nosio se u opancima u svečanim prigodama.

⁷⁰ Mariji Marić kazao je njezin otac Pero Marić, rođ. 1956. godine u Gorancima. VI. rkp. D 72, sv. 2007., str. 38.

⁷¹ Mariji Brać kazala je 2007., njezina majka Karmela Brać (djev. Puljić, rođ. 1960.). VI. rkp. D 74, 2007., str. 46.

⁷² Danijela Pušić zapisala je u rujnu 2007., a kazivala joj je spomenuta Ruža Pušić. VI. rkp. D 77, 2007., str. 54.

uvijek bile sirove, što je bio razlog više da se gdje naloži vatra ili u nekoj kući to baci na tavu. I uz vino koje bi se skupilo, a tog je bilo najviše, znalo se ostati budno do jutra.⁷³ Materičari su do 1991. g. ulazili u svaku kuću bez obzira na vjeru domaćina. Nije se ulazilo samo u one kuće koje su bile u žalosti za nekim. U Popovu su sudionici nosili uže i vezali domaćicu ili je za noge pokušavali objesiti za gredu. Kada netko ne bi htio otvoriti vrata, materičari bi navalili drva na vrata i onečistili prag osuđujući tako škrtost i nesudjelovanje u narodnim običajima. Materičari svoje selo ili zaselak obilaze na kraju i u posljednjoj kući sakupljene darove predaju domaćinu koji priređuje gozbu, a ophodnici se demaskiraju i siješe duboko u noć. U Donjem Brštaniku kod Stoca sudionici bi u posljednjoj kući međusobno osnovali sud. Sudilo bi se onima koji su najmanje darova sakupili, a po kazni bi obično glasom oponašali neku životinju. Materičari opremu koju imaju na sebi vraćaju kući, a maske najčešće bacaju.⁷⁴

Svake godine u cijeloj Viteškoj općini *događaju se Materice*. Tome događaju su se radovali svi, a posebno djeca. Pripreme su trajale dva-tri dana. Djeca su imala svoje pripreme, a odrasli svoje. Dok su dječaci nabavljali zvona obično ih skidajući s krava, odrasli su određivali u čijoj će se kući Materice slaviti. Stariji bi se oblačili i glumili *djeda* i *babu*. Ostali su bili njihova mnogobrojna djeca koja su ih pratila. Sva djeca bi imala zvono i vreću (mišinu) na leđima. Zatim bi krenuli po svome području. Točno se znalo kome koji teritorij pripada, tako da nije bilo mogućnosti da dođu dvoje Materice na ista vrata. Domaćinstva su obično za materice spremala rakiju, razna brašna, suho meso, luk, krumpir. Materice bi dolazile u tišini, a kada bi došle pred domaćinova vrata, zazvonile bi. Domaćini otvaraju vrata, a djed i baba ulaze uz šalu. Djed obično uzme šargiju i zasvira, a baba poigra. Zatim domaćin izvijesti što je pripremio za materice. Svatko od materica bio je zadužen za skupljanje jedne vrste namirnica i kada gazda krene davati što je pripremio, dolaze redom oni koji skupljaju darove. Djed je sa sobom obično nosio pletenku u koju bi skupljao rakiju, a baba kantu za mast. Kada bi se nakupila određena količina namirnica, odnijela bi se u kuću gdje su planirane Materice.

⁷³ Mariji Brać kazala je 2007., majka Karmela Brać djev. Puljić (rod. 1960.). VI. rkp. D 74, 2007., str. 46.

⁷⁴ Vidi: Mile Palameta, *Usmeni narodni teatar u Hercegovini*, Mostar, 1996., str. 77.-85.

Od tih bi namirnica ljudi zaduženi za spremanje spravljali večeru dok se ostali ne vrata. Kad bi se svi vratili, čekala bi ih gotova večera. Prvo se obično servirala potkriža, poslije sarma, pita i ostalo. To je ujedno bila jedinstvena prilika da mladi momci i cure, uz starije, prvi put probaju rakiju.

Pričale bi se mnoge šale i zgode, što bi unijelo veselje u kuću. Ono namirnica što bi ostalo, a ostajalo je obično dosta, ostalo bi u kući domaćina kod koga su bile Materice tako da bi preživio zimu s njima bez problema.⁷⁵

7. OČIĆI, OCI, OCI NEBESKI

Očići, Oci, Oci nebeski obilježavaju se nedjelju dana prije Božića. Naziv očići deminutiv je plurala riječi otac. Djeca, djevojke i žene traže od muškaraca da se otkupe. Ujutro rano urane da oca uhvate u postelji te ga zavežu kako bi se morao otkupiti (*ciniti, darovati*).⁷⁶ Hrvati u livanjskom kraju *Očiće* smatraju *prvim čelom Božića*.⁷⁷

U Rakitnu kod Posušja očići se još zovu *muška cina*. Očevi, djedovi i stričevi darivali su djecu: šnalama, maramicama, češljčićima, napravljenim zviždajkama, zvrkovima, loptama krpenjačama, lješnjacima i orasima. Svi su se radovali poklonima. Djevojke su od mladića dobivale ljepše marame, kopče, ogledala, a bilo je i poljubaca. Svi odrasli ukućani u ovom vremenu bi se ispovjedili.⁷⁸ U Gorancima kod Mostara žene govore muškarcima: *Cini se!* To je vrijeme kada muškarci darivaju žene. Darivala se marama (jašmak), vreteno, kudilja, strugač za krumpire, drvena žlica, zatim neko suho voće ili bomboni.⁷⁹ U Dubravama kod Stolca djeca bi uzela konopčić ili malo kanafe i trčala bi za očevima, da ih svežu ako im prije tog ne bi dali nešto novca. Obično im ne bi dali

---

⁷⁵ Bruni Žuljeviću u Vitezu 2008. godine ispričao Slavko Žuljević (rođ. 1961. u selu Krčevinama, općina Vitez). Vl. rkp. MO 2008., E, str. 50.

⁷⁶ Zapisala je u Slivnu 2006. g. Antonija Vuletić, a kazali su joj Mila Krivić (rođ. 1916. g.) i Milan Vuletić (rođ. 1954. g.). Vl. rkp. 2006., sv. 75, str. 11.-12.

⁷⁷ Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 221.

⁷⁸ U Rakitnu 2007. g. Marijani Jelić kazala je Lucika Mihalj-Gabrić, (djev. Mihalj, rođ. 1948. u Rakitnu). Vl. rkp. 2007., D 66, str. 36.

⁷⁹ Mariji Marić 3. rujna 2007. g. kazao je njezin otac Pero Marić, rođ. 1956. godine u Gorancima. Po zanimanju je elektrotehničar. Vl. rkp. D 72, sv. 2007., str. 38.

odmah kad bi zatražili, zbog tog što je bilo zanimljivije da se malo *gonjaju*.⁸⁰ U Donjoj Rami na Očiće bi domaćin skinuo malo suhog mesa s tavana i *dadni dicit da se otkupe očevi*. To je bilo posebno meso, malo tanje ribice, i ono bi se davalo djeci.⁸¹ U Rami se posebno pazi na *kvatre*, a budući su u tjednu kad i Očići nazvane su *Očićke*, a djeca su, na Materice i Očiće, hodala po selu od kuće do kuće tražeći otkup, te bi se, iza pohoda po selu, sastali u jednoj kući i podijelili ono što su dobili.

U Imotskoj krajini na Materice i Očiće bio bi *mali omršaj*. Starješina bi izrezao *crljeno* meso djeci, *ženskadiji*, sebi i ostalim *muškićima*, svakome po mjeri. Odrasliji su dobivali po veći komad mesa, a djeca manji. (Na Božić je veliki omršaj, nema diobe i svatko jede i pije koliko može.)⁸²

Ditići, materice i očići izvodili su se, i još uvijek ponegdje, izvode u dinarskim krajevima, a poznaje ih i znatan broj Srba.

8. SVETI TOMA (21. PROSINCA)

Sveti Toma Apostol bio je jedan od Kristovih učenika. Često se naziva *nevjerni Toma* jer nije htio vjerovati u Kristovo uskrsnuće dok se ne uvjeri svojim očima i rukama. Prema predaji nije vjerovao ni u Marijino uznesenje na nebo. Krist je pozvao Tomu da se uvjeri i stavi svoju ruku u njegov bok, a Marija ga je uvjerala bacivši mu s neba svoj pojas. Toma je međutim bio hrabar. Kada se Krist htio vratiti u Judeju, usprkos pogibeljnim prijetnjama Židova, Toma je pozvao ostale učenike da krenu i umru s Kristom. Prema predaji Toma je do Indije širio Kristovo evanđelje i ondje utemeljio Kristovu crkvu. Indijski je kralj dao Tomi mnoštvo novaca da sebi sagradi palaču, ali je on sav novac podijelio siromasima. To je naljutilo kralja te se odlučio osvetiti Tomi. Ubrzo je umro kraljev brat Gad. Kad je došao u nebo, anđeli su ga upitali gdje bi htio živjeti, a on je prstom pokazao na veličanstvenu palaču koja je ondje stajala. Anđeli su ga od toga odvratili rekavši mu da je palaču sagradio neki kršćanin za njegova brata Gondofora. Kad se Gad ukazao

⁸⁰ Mariji Brač kazivala je 2007., njezina majka Karmela Brač djev. Puljić (rod. 1960.). VI. rkp. D, 2007., str. 46.

⁸¹ Danijela Pušić zapisala je u rujnu 2007., a kazivala Ruža Pušić. VI. rkp. 2007., D.

⁸² Fra Silvestar Kutleša, *Život i običaji u Imotskoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski, 1997., str. 270.

bratu Gondoforu i to mu rekao, kralj je Tomu oslobodio. Tada je Toma kralju "protumačio kako se vjerom i ljubavlju na ovom svijetu skuplja veliko blago na nebesima".⁸³

Sv. Toma označava početak prvih božićnih blagdana. Tada se ide na ispovijed i pričest te se kolje ono što je pripravljeno za Božić. U Merolinu u Slavoniji na taj se dan blagoslivljaju božićne svijeće.⁸⁴ Do toga blagdana u Rujanima kod Livna svatko se morao vratiti doma, ma gdje bio.⁸⁵

Do Svetog Tome trebaju svi godišnji poslovi biti dovršeni, a o tomu svjedoči i izreka: *Sveti Toma, dotraj mi sve doma*.⁸⁶ U narodu je, primjerice u Kućinama kod Splita, i danas poznata izreka *Sveti Toma, ubij prasca doma*. Na taj dan domaćice počinju pripravljati razne vrste peciva i kruha. U Bosni je, primjerice, svojevrsno natjecanje tko će bolji kruh pripremiti, a ondje se Sv. Toma zove *milivosija, kruvar, kruvokriž*. Božićna se peciva i kruhovi pomoću tijesta ukrašavaju motivima križa, ptičica, klasa, janjeta, bačve, djeteta u kolijevci i sl. U Bosni se ukrašava križem, krunicom, fildžanom, čašom, vilicom, ključem itd. Višestruki su nazivi za božićni kruh: *božićnjak, božićnica* (Žumberak, Bosna), *česnica/časnica* (Bosna i Hercegovina), *badnjak, badnjača* (Vojvodina, Slavonija), *koleda, koladek* (Hrvatsko zagorje), *križnica, krsnica* (Bosna), *luk, ljetnica, litnjak* (južna Dalmacija), *čurek, kićenjak, šareni kolač, bogatica, žitnica, božićni somun, božićna pogača* (Bosna i Hercegovina), *bravarica* (Dalmacija). U Bosni i Hercegovini domaćice spremaju *kovrtanj* i *srićicu* za pastire i obrede s ovcama. U zapadnoj Hrvatskoj priprema se *krušnica* u koju se utiskuje svakoga žita i klip kukuruza, a što ima panspermijski karakter. U Žumberku i Slavoniji pripravljao se kruh za stoku i pčele, a zvao se: *volarica, konjarica, ovčarica, čelarica, zdravlje* itd.⁸⁷

---

⁸³ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 567-568.

⁸⁴ U Merolinu u Slavoniji 2006. g. zabilježila Stjepanka Čikeš. VI. rkp. 2006., sv. 115, str. 3.-7.

⁸⁵ U lipnju 2007. g. zapisao je Ante Jureta u Rujanima kod Livna, a kazala mu je Mira Jureta (djev. Barun, rođ. 1941. g). VI. rkp. 2007., sv. 50, str. 1.

⁸⁶ Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968., str. 126.

⁸⁷ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 125-126.

Žene su prije, a i sada to neke rade, na Sv. Tomu, isijavale brašno za božićne kruhove koji se uvijek ranije peku. Napeče ih se dovoljno za sve dane Božića jer nema nikakvog kuhanja u božićne dane. Žene bi ih prije naredale po nekoliko u ostavama. Od kolača prave se vitice, kovrtnji. To su okrugla peciva, zanimljiva su djeci koja ih vole nabadati na prste. Djeci su se pravile tzv. ptice, koje su im se davale kao poklon.⁸⁸

I uz taj dan vezuje se proricanje o budućem mladoženji. Djevojke na taj dan poste da im se suđenik javi u snu, a uvečer se mažu mašću odojka zaklanoga tog dana i pod plodnom voćkom mole molitvicu sv. Tomi sumnjivcu. Mole tri puta na dan da im u san dođe suđenik, da ga sv. Toma okrene da dođe k njoj. Djevojka se preporučuje svecu i zavjetuje da će mu molitvicu moliti tri puta na nedjelju i kroz sve mjesece u godini, te moli sv. Tomu i sv. Vida da joj pošalju njezinoga goluba, da mu bude vjerna ljubav. Ako željeni ne bi došao djevojka ga je klela i molila sv. Tomu da joj u svom imeniku pronađe suđenika. Nakon obreda djevojka se vraća u kuću.⁸⁹

9. TUCIN DAN (23. PROSINCA)

U Slavoniji i Srijemu se dan uoči Badnjeg dana naziva *Kokošiji badnjak*. Na *Tucin dan* ili *Kokošiji badnjak* kolju se prasci i živad za pečenku. Tko god može, za pečenku uzme prase, ili što od živadi, *ono što ne čeprka već ruje, jer će sve ići naopako, a ne naprijed*. U Badljevinu kod Pakraca klale su se pečenice, pripremala drva za pečenice i domaćinstva i dovršavalo uređenje stambenih prostorija.⁹⁰

---

⁸⁸ Gordani Vujica 5. srpnja 2007. godine kazao je u Drežnici kod Kreševa Marko Derek (rođ. 1936., selo Drežnice, Kreševo). VI. Rkp. 2007., D 69, str. 33.

⁸⁹ Vidi: *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, MH, SHK, Zagreb, 1996., str. 301-302.

⁹⁰ Ivana Kop zapisala je svibnja 2007. g. u Badljevinu kod Pakraca, a kazala joj je njezina baka Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936. g.). Otac kazivačice je Nijemac koji je nestao u Drugom svjetskom ratu. Obitelji Kop također su njemačkoga podrijetla. U kazivanju su sudjelovali i Ivanin djed Franjo Kop (rođ. 1934. g.) i Katica Grčević (djev. Matijević, rođ. 1935. g.). VI. rkp. 2007, sv. 46, str. 13. (E str. 141.)

10. ADVENTSKI VIJENAC

Adventski vijenac plete se od zimzelenoga lišća ili grančica. Vijenac nema ni početka ni kraja što simbolizira vječnoga Boga. U vijenac su stavljene četiri svijeće koje simboliziraju: četiri adventske nedjelje; četiri godišnja doba; odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak. Prve adventske nedjelje pali se jedna svijeća i tako svake naredne nedjelje po jedna.

Adventski se vijenci nalaze u crkvama, te stanovima i domovima i predstavljaju poziv na molitvu. U novije vrijeme, simbolična funkcija adventskih svijeća, transformira se u estetsku funkciju.⁹¹

11. ADVENTSKO KOLEDANJE

U različitim mjestima Hrvati su koledali u različito vrijeme, primjerice, na Korčuli koledanje⁹² počinje od Sv. Martina (11. studenoga), a na Braču se koledalo od Sv. Kate do Sveta tri kralja (6. siječnja). U južnoj i istočnoj Hercegovini djevojke i mladići u predbožićno vrijeme idu od kuće do kuće i pjevaju pjesme kojima je pripjev *veselo, veselo*. Taj se pripjev izmjenjuje nakon svakoga stiha s pripjevom *koledo, koledo. Veseljanje* (pjevanje predbožićnih i božićnih pjesama) počinje 6. prosinca, na *Nikoldan*. Obred u kojem se pjevaju te pjesme naziva se *veseljanje*.

12. BADNJAK

Badnjak, Badnji dan, Badnjica, dan je uoči Božića. Taj je dan u folklornom pogledu najbogatiji i najraznovrsniji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,⁹³ a po običajima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: *Badnje jutro i dan*, te *Badnju večer*. Badnje jutro i dan karakteriziraju: post, priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje

---

⁹¹ <http://www.hrt.hr/arhiv/bozic/pucki.htm>.

⁹² O koledanju više: Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, u: Crkva u svijetu 42 (2007), str. 104-108.

⁹³ O tome više: Dr. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., str. 47-114.

zelenilom,⁹⁴ najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja.

Značajke Badnje večeri su: gobinjanje,⁹⁵ slama, božićni bor (jelka), božićne jaslvice, božićne svijeće, badnja večera, blagoslov ovaca, večernja molitva, bdijenje, ophodi, čestitanje, zdravice, pjesme, koledanje, krjesovi. U središtu pozornosti, od Badnjega jutra do Polnočke je drvo badnjak te obredi i običaji vezani uz njega.⁹⁶

ZAKLJUČAK

Advent u liturgiji i etnokulturi zrcali višestoljetnu hrvatsku pripadnost kršćanskoj civilizaciji. U narodnim običajima ogledaju se hrvatski autohtoni običaji kao i oni koji su nastali pod utjecajem zapadnoeuropskih kršćanskih uljudbi.

U nekim običajima, poput onih u Slavoniji kada je na Dan sv. Lucije domove obilazila *Baba Luca*, opažaju se ostatci drevnih mitskih vremena. Međutim, namjena je tih običaja didaktična. Ista je namjena običaja na Dan sv. Barbare kada jedno čeljade ogrnuto bijelom plahtom ide od kuće do kuće, te nagrađuje dobru, a kažnjava zločestu djecu.

Uz advent se vežu mnogobrojna vjerovanja, a među njima su najčešća proricanja o budućem ženiku ili nevjesti. Prema danima od Sv. Lucije do Božića pricalo se kakvo će vrijeme biti u idućoj godini. U Lici i Slavoniji vjerovalo se da će na Polnočki onaj koji se

⁹⁴ Narod zelenilu pripisuje apotropejske značajke. Vidi: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.

⁹⁵ U mnogim krajevima svijeće su stavljane u posudu napunjenu žitom. Svijeće zabodene u žito, u livanjskom kraju, primjerice, zajedno se nazivaju *gobin*, a za vrijeme božićnih blagdana stoje na siniji (stolu za blagovanje) ispred domaćina. Visočki su Hrvati gobinom nazivali božićne svijeće i žito u rešetku oko kruha. U Poljicima su božićna slama i zelenilo kojim je okićen božićni kruh također nazivani gobinom. Gobinjanje je naziv za božićno kićenje u stonskom kraju, a u okolici Neuma gobin je naziv za grane bršljana kojim su se prije sunca kitili: domovi, groblja, štale, torovi, njive. Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., str. 223.

⁹⁶ Vidi: Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, u: Crkva u svijetu 43 (2008), str. 67-91.

popne na stolicu koju je gradio od Sv. Lucije do Badnjaka vidjeti tko su vještice, vještci i mòre.

Advent je vrijeme posta, molitve i sveopće pripreve za Božić. Značajan je broj antologijski vrijednih usmenih molitvenih pjesama koje su pratile to razdoblje, a nastajale su temeljem propovijedi svećenika, svjedočenja hodočasnika, te u novije vrijeme čitanjem literature o sveticama i svecima Božjim. Stilske značajke tih pjesama su: slikovitost, emocionalnost, ritmičnost, harmoničnost.

ADVENT IN LITURGY AND NATIONAL CULTURE OF THE CROATS

Summary

The Sunday nearest to the holiday of St. Andrew (30th November) is the first Sunday of Advent. There are four Sundays before Christmas and they symbolize the four millennia from the creation of the world to the coming of Jesus Christ. Advent is characterized by fasting, devotion, prayers, masses, (especially morning services) and spiritual and physical preparations to welcome the most joyful Christian holiday, Christmas. In Advent weddings and enjoyments were not allowed, except the celebration of Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary. In Advent Croatian Catholics particularly honour the holidays of: St. Barbara, St. Nicholas, Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary, St. Lucia and St. Thomas. Along with these holidays certain jobs are carried out, like putting wheat on a plate or a similar vessel to grow, into which Christmas candles are placed to be adornment for Christmas Eve, Christmas and New Year.

Advent holidays are associated to various folk beliefs among which the most frequent are those on predicting the future bridegroom or bride.

Croatian people has praised in songs God's holy men and women in oral lyrical religious songs, and on the island of Brač, during the period of Advent, carollers sing carols to the namesakes of the holy men and women celebrated in Advent.

Key words: *Advent, liturgy, customs, preparation for the coming of Christmas, oral lyrical prayer songs.*